

Avrupa'da Parasal Birlik Düşüncesi Ve Euro'ya Geçiş

Monetary Union Thought In Europe And Transition To Euro

Harun BAL¹
Hüseyin ÖZALP²

ÖZET

Uzun vadede tam bütünleşme hedefi olan Avrupa Birliği, benzerleri arasında en gelişmiş durumda olan entegrasyon hareketi olarak değerlendirilmektedir. Bretton Woods sisteminin çöküşüyle kaçınılmaz hale gelen ekonomik ve parasal birlik, Avrupa Birliği ülkeleri ve dünya ekonomisi açısından büyük önem taşımaktadır. 1950'lerden günümüze kadar geçen süre zarfında Avrupa, hedefleri doğrultusunda önemli ve bir o kadar da zor adımları atmış olmakla birlikte, dinamik bir süreci ifade eden bütünleşme hedefi doğrultusunda daha da kararlılıkla atmak durumundadır. 1999 yılında birlik içinde kaydi olarak kullanıma giren Euro, dünya ekonomisi ve siyaseti açısından yeni bir dönemin de başlangıcı sayılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Parasal Birlik, Avrupa Parasal Birliği, Euro

ABSTRACT

European Union, aiming full integration is regarded as most developed integration movement among similar movements. After the collapse of Bretton Woods System, economic and monetary union which is inevitable is critically important for European Union countries and world economy. Europe has taken important and also difficult steps during the period from 1950s to present. With the aim of integration that expresses a dynamic process, has to take steps even more pertinaciously. Euro which was come into use as a bank money officially in 1999 was regarded as a beginning of a new era in world economy and politics.

Key Words: Monetary Union, European Monetary Union, Euro

¹ Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi İ.İ.B.F., İktisat Bölümü
e-mail: harunbal@cu.edu.tr

² Arş. Gör., Adıyaman Üniversitesi İ.İ.B.F., İktisat Bölümü
e-mail: hozalp@adiyaman.edu.tr

1. Giriş

Ekonomik ve parasal birliği, malların, hizmetlerin ve üretim faktörlerinin kısıtlamasız dolaşımı, ortak bir paranın varlığı ve ekonomi politikalarının merkezileştirilmesi şeklinde tanımlayabiliriz. Bununla birlikte parasal birliğin ancak ekonomik yakınlaşmanın sağlandığı ölçüde elde edilebileceği de bir gerçektir. Ülkeler açısından kendi ulusal bağımsızlık sembolü sayılabilecek paralarını bırakıp yeni, ortak bir parayı kullanmaya başlamaları, hukuki ve mali sistemleri, işsizlik ve enflasyon oranları, ticaret yapıları ve mal kompozisyonları bakımından bir diğerinden farklı yapıda olmaları, parasal birliğe girme adına tercih yapmayı zorlaştırıcı unsurlardır. Ancak menfaatleri doğrultusunda hareket etme güdüsü ve daha fazla avantaj sağlayacakları düşüncesi ülkeleri, birlik oluşturma yolunda çaba sarf etmeye itmiştir.

Avrupa için de siyasi bütünleşme belki yüzyıllardır düşünülen bir hedef olagelmış ve bu hedef için de parasal birliğin önemli bir adım teşkil ettiğinin altı çizilmiştir. Buradan hareketle, 1958 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) kuran Roma Anlaşması'nın imzalanmasından günümüze kadar yarım asrı alan süre içerisinde hedefler doğrultusunda oldukça yol alındığı ve yeni tecrübelerle yola devam edildiği görülmektedir. Bu noktadan hareketle hazırlanan çalışmanın ikinci bölümünde parasal birlik kavramı ve aşamaları anlatılmış, üçüncü bölümde ülkelerin parasal birliğe katılıp katılmama motivasyonlarına değinilmiş, dördüncü bölümde Avrupa'da parasal birliğin genişleme süreci ve tek para Euro'ya geçiş incelenmiştir. Sonuç bölümüyle çalışma sonlandırılmıştır.

2. Parasal Birlik Kavramı Ve Aşamaları

2.1. Parasal Birlik Kavramı

II. Dünya savaşından sonra dünya ekonomisinin yeniden yapılanmasıyla sermayenin, malların, emeğin uluslararası dolaşımını sağlayan yeni bir ticaret sisteminin ihtiyacı doğmuştur. Bu dönemde, bilhassa Avrupa ülkeleri arasında, bu ihtiyacı giderecek yönde adımlar atıldığı ve bu bağlamda ekonomik entegrasyon teorisinin sistematize edildiği görülmektedir. Ekonomik entegrasyonların temel amacı üye ülkeler arasında yardımlaşmayı, ekonomik zenginliği ve istikrarı sağlamak, sonunda da politik bütünleşmeyi gerçekleştirmektir. Dış ticarete, kaldırılan engeller ile oluşturulan tek bir pazar, yeni iş alanları yarattığı gibi rekabeti geliştirir, gelişen rekabet ise verimlilik ve kalite artışına neden olur (Özdemir ve Öksüzler, 2007, s. 365).

Ekonomik entegrasyon daha ziyade ekonomilerin reel yönüyle alakalı hedefleri gerçekleştirme çabasının ürünüken, para ve finans piyasalarının da gelişmeyi teşvik edecek şekilde uyumlaştırılmasını sağlamak için reel ve parasal bütünleşmenin birlikteliğine ihtiyaç vardır. Entegrasyonun tam anlamıyla gerçekleştirilebilmesi için para ve finans piyasalarını da içerecek şekilde bir planlama gereklidir. Özellikle finansal piyasalar bir ekonomide “merkezi sinir sistemi” gibi işlev görmekte ve ekonominin her alanında topladığı bilgileri değerlendirmektedir. Bu özellikleri sebebiyle tam bir

ekonomik entegrasyonu gerçekleştirmek için para ve finans piyasalarına önemli görevler düşmekte ve reel entegrasyona katkıda bulunacak şekilde yönlendirilmesi gerekmektedir (Ertürk, 1993, s. 121). Dolayısıyla ekonomik entegrasyon ülkeler arasında belli bir seviyeye geldikten sonra parasal birlik süreci devreye girmektedir.

Parasal birlik, ekonomik ilişkileri yoğun ülkelerin paralarını birbirlerine bağladıkları ama birlik dışındaki ülkelere karşı ise serbestçe dalgalanmaya bıraktıkları, konvertibilitenin tam anlamıyla sağlandığı, sermaye hareketlerine karşı konulan tüm kısıtlamaların giderildiği, milli paraların birbirine çevriminde her türlü işlem maliyetlerinin ortadan kaldırıldığı ve sonuç olarak da tek para ve merkez bankasına geçilmeğe kadar olan aşamalar bütünü şeklinde tanımlanabilir (İKV, 2000, s. 2).

Ülkelerin ulusal egemenliklerinin sembolü olan paralarını bırakarak yeni, ortak bir parayı kullanmaya başlama düşüncesi Avrupa entegrasyon sürecinin başlangıç yıllarında çok baskın olmamakla birlikte kendisini göstermiştir. Bu düşüncenin altyapısına ilişkin ilk teorik çalışma sayılan "A Theory of Optimum Currency Areas" Mundell (1961) tarafından yapılmıştır. Mundell, bir grup ülkenin bağımsız para politikası uygulamasına olanak veren kendi paralarından vazgeçerek, yeni bir para kullanmaya iten unsurlara vurgu yapmıştır. Mundell'in 1961 yılındaki "optimum para alanları teorisi" isimli ünlü makalesi, ulusal sınırların para alanlarının optimal sınırını oluşturup oluşturmadığı sorusunu gündeme getirmiştir. Bu sorunun gündeme getirildiği dönemde uluslararası parasal sistemde sabit kur sisteminin uygulandığı ve gelişmiş ülkeler için sabit mi yoksa esnek kurun mu daha istenilen bir durum olduğunun da tartışıldığı belirtilmek gerekir (Kar, 2003, s. 178). Özellikle son 40-50 yılda adından söz ettiren bir kavram olarak karşımıza çıkmakla birlikte tarihteki para birliklerine bakıldığında, ilk kez 1707'de İngiliz-İskoç birliği görülmektedir. ABD para birliği 1850'de, 1991-1994'te ise eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri para birlikleri göze çarpmaktadır (Töre, 2000).

2.2. Parasal Birliğin Aşamaları

Parasal birliği gerçekleştirme süreci çeşitli aşamaları ve bu aşamalarda bazı öğeleri içermektedir. Bu aşamalar paranın tam ve değişmez konvertibilitesinin sağlanması, döviz kuru dalgalanmalarının azaltılması, değişmez sabit fiyat istikrarının sağlanması ve üye ülkeler arası sermaye hareketlerinin tamamen liberalizasyonunun sağlanmasıdır. Bu adımlar başarılı bir şekilde tamamlandığında, birliğe katılan ülkelerin parasal ve mali sektörlerinin entegrasyonu gerçekleşir. Sonra ortak merkez bankasının kurulması, ortak para ve ortak para politikası uygulaması kendiliğinden gelecektir. Para birliği veya parasal bütünleşmeyi gerçekleştirme sürecinin aşamaları aşağıdaki şekilde özetlenebilir (Tunçsiper ve Yakut, 1998, s. 102-103).

2.2.1. Döviz Kuru Birliği

Parasal birliği gerçekleştirmenin ilk aşaması Döviz Kuru Birliği'dir. Ortak merkez bankası ve rezerv sisteminin bulunmadığı, belirli bir bölgede ulusal paraların giderek daralan ve sonunda ortadan kalkan bir marj içinde sabit bir pariteyle birbirlerine

bağlandıkları sistemdir. Literatürde “sözde” döviz kuru birliği olarak da adlandırılır. Sözde döviz kuru birliğinde üyeler, herhangi bir üye ülkenin parasını hesap birimi olarak kullanılmak üzere referans para olarak kabul edebilirler veya yeni bir para yaratabilirler. Bu tür bir uygulamada üye ülkeler, ulusal paralarının kurlarını bu referans para karşısında sabit tutmaya çalışırlar. Bu durumda ortak bir rezerv, ekonomik, parasal ve mali politikalar arasında uyum olmadığı için her üye ülke, ödemeler bilançosunda ortaya çıkacak dengesizlikleri gidermek amacıyla gerekli gördüğü para ve maliye politikalarıyla, döviz rezervi durumunu korumaya çalışır.

Zamanla artan sorunlar karşısında varlığını sürdürebilmesinin güçlüğünden dolayı “sözde” olarak kabul edilen sistem için şu zorluklar sıralanabilir: İlk olarak her maliye bakanı kendi ödemeler dengesinin gerektireceği bir döviz kurunu savunabilir. Bu yüzden sistem devamlı bir baskı ve gerilim altında bulunabilir. İkincisi, maliye bakanlarının her toplantısı, döviz kurunun değiştirileceği kuşkusuyla, spekülatif sermaye hareketlerine yol açabilir. Üçüncü olarak da, referans paranın, diğer paralar gibi, birlik dışı paralar karşısındaki değerinin piyasa koşulları tarafından belirleniyor olması sorun çıkartabilir. Referans paranın piyasada oluşan değeri diğer üye ülke paralarıyla uyumlu olmadığı zaman bu paranın üçüncü paralara karşı esnek kur sistemi uygulaması veya dalgalanmaya bırakılması bu uygulamada mümkün olmayabilir. Bu nedenlerle dinamik koşullar göz önüne alınarak, böyle bir sistemin uzun süre ayakta kalmasının mümkün olamayacağı söylenebilir (Tunçsiper ve Yakut, 1998, s. 103).

2.2.2. Ortak Fon Mekanizmasının Oluşturulması

Parasal birliğin ikinci aşaması olarak değerlendirebileceğimiz bu sistemde kredi mekanizması ve borç tasfiye sistemi ile konvertibilitenin sağlanması gerekir. Bu durumda ülkeler borç tasfiye sistemi ve kredi mekanizması aracılığıyla ödemeler dengesi sorunu yaşayan üye ülkelere yardımcı olurlar. Burada ödemeler bilançosu fazla veren ülkeler, ortak fon aracılığıyla açık veren ülkelerin belirlenen bant içerisinde kalmalarına yardımcı olurlar. Ödemeler bilançosunda açık veren ülkeye yapılacak yardım ya doğrudan döviz piyasasına müdahale etmek yoluyla ya da mali yardımlarla gerçekleştirilir. Mekanizmanın bu şekilde işleyebilmesi için, birliğe üye ülkelerin ulusal paralarının tam anlamıyla konvertibilitelerinin sağlanması gerekir. Bu nedenle de sistemin işleyebilmesi için parasal birlik içerisinde hiçbir döviz kuru kısıtlamasının ve döviz piyasasına müdahalenin bulunmaması gereklidir (Tonus, 2000, s. 3). Ancak ödemeler dengesi açıklarının sürekli fazla veren tarafından desteklenmesi bir çözüm olarak değerlendirilmemektedir. Ödemeler dengesi fazla veren ülkelerin rahatsız olmaya başlamalarıyla bu durumun uzun süre sürdürülmesi olanaklı değildir. Bu durumda ekonomi politikalarının eşgüdümü gerekmektedir.

2.2.3. Ekonomi Politikalarının Eşgüdümü

Birliğe üye ülkeleri birbirlerine daha da yakınlaştıracak olan ekonomi politikalarında sağlanacak eşgüdüm, tek paraya geçişin de temel şartlarından biridir. Ayrıca döviz kuru istikrarının devamı için de bu durumun sağlanması gerekmektedir. Döviz kurunu değiştirme serbestisi olmayan üye ülkelerin ekonomik farklılıklar göstermesi ve dış dengesizliklerin de baskısıyla bu ülkeler mal ve sermaye alımlarına kısıtlamalar getirmeye zorlanabilirler. Ödemeler sorunuyla karşılaşan ülkeler genelde sermaye hareketlerine kısıtlama getirme yoluna giderler. Dolayısıyla, ekonomik

trendlerdeki farklılığı gidermek ve bu şekilde döviz kurlarında değişikliklerin nedenini ortadan kaldırmak için, ülkelerin ekonomi politikaları arasında bir uyum veya eşgüdümün sağlanması gerekmektedir. Ekonomi politikaları arasında eşgüdümün sağlanabilmesi için, üye ülkelerin ekonomi bakanları, maliye bakanları, merkez bankası başkanları düzenli aralıklarla bir araya gelerek, hangi ülkelerin ne tür politikalar uygulaması gerektiğine karar vermelidirler. Bunun yanında, topluluk ve üye ülkeler için kısa, orta ve uzun vadeli hedefler belirlenip bu hedeflerin gerçekleşmesi sağlanır (Aktan, 1983, s. 18-20).

2.2.4. Ortak Rezerv Yönetimi ve Tek Merkez Bankası

“Sözde” döviz kurundan “gerçek” döviz kuru mekanizmasına geçiş anlamına gelecek olan bu aşamada, birliğe üye olan ülkelerin döviz rezervlerinin ortak bir rezerv fonunda toplanması ve bunun yönetimini üstlenecek ortak bir merkez bankasının kurulması gündeme gelir. Ortak merkez bankasının döviz piyasasına doğrudan müdahalelerde bulunması ve referans paranın değerini üçüncü ülkeler paralarının karşısında belirleme yetkisine sahip olması, üye ülkelerin para kurları arasındaki sabit ilişkinin sürdürülmesini sağlayabilecektir. Böylece merkez bankası, referans paranın dış değerinde meydana gelen değişimler karşısında üye ülke paralarının değerini de bir bütün olarak dış para birimine karşı ayarlayabilir. Ortak rezerv fonu oluşturulması, ödemeler gücülüğüyle karşılaşan üye ülkelere finansman olanağı sağlayacağı gibi döviz rezervlerinde de tasarruf sağlayacaktır. Bütün üyeler aynı anda açık veya fazla veremeyecekleri ve fazla veren ülkeler diğerlerine otomatik olarak yardım edecekleri için, oluşturulacak ortak rezerv fonu, ülkelerin tek tek sahip olmak isteyecekleri rezervlerden daha küçük bir boyutta olacaktır (Tunçsiper ve Yakut, s. 1998, s. 105). Bunun yanında, üye ülkelerin merkez bankaları bağımsız para politikaları belirleme ve uygulama yetkilerini ortak merkez bankasına devreder, birer şube gibi faaliyet gösterirler.

2.2.5. Tek Para

Ulusal paraların yerine ortak merkez bankasının dolaşıma sürdüğü ortak paranın kullanılmasıyla geçilen son aşamada, ortak ticaret politikası için fiyat birliği de sağlanmış olunur. Ülkeleri politik birliğe götürebilecek olan bu aşama ülkelerin parasal anlamda bağımsızlıklarını kaybedeceklerinden dolayı zor bir süreçtir. Ancak alınması zor kararlara rağmen bu süreç, tam entegrasyon hedefleyen ülkeler için ekonomik entegrasyon ile siyasal entegrasyon arasında geçilmesi gereken bir köprüdür.

3. Ülkelerin Parasal Birliğe Katılma Veya Katılmama Motivasyonları

Ekonomik entegrasyon ve parasal birlik sürecine giren ülkelerin entegrasyonun kapsamı genişledikçe bu durumdan bekleyecekleri faydalar artacağı gibi yine bunun karşılığında katlanmak durumunda oldukları bazı maliyetler de artacaktır. Dolayısıyla fayda ve maliyet kavramı bu açıdan dinamik bir kavramdır. Zaman içinde derinleşen fayda ve maliyet analizlerine özellikle 1970'li yıllardan itibaren rastlıyoruz. Robert Mundell 1961 yılındaki “ A Theory of Optimum Currency Area” adlı çalışmasında parasal birliğin faydalarının, hangi durumlarda yaratacağı maliyetlerin üzerine çıkabileceğini sorgulamıştır. Mundell'e göre bir grup ülkenin kendi para birimlerini

sabit kurdan birbirlerine bağlayarak yabancı para birimlerine karşı dalgalandırmaları para alanının optimal olmasının temelidir ve bu para alanının faydaları maliyetlerini aşmaktaysa oluşan para alanı optimal olarak görülmelidir. Genel anlamda bir ülkenin parasal birlikten beklediği faydalar karşısında birliğe üye olma sebeplerini şu isteklerine bağlayabiliriz (Mundell, 1997, s. 11-12):

- Eğer ortak para sahasının enflasyon oranına ulaşmak istiyorsa,
- Eğer birlik ülkeleriyle yaptığı ticarete, işlem maliyetlerini azaltmak istiyorsa,
- Eğer kendi ulusal parasının basım, sürüm gibi maliyetlerini ortadan kaldırmak istiyorsa,
- Eğer sabit döviz kuru ve hatta parasal birlik ile daha işler hale gelecek satın alma gücü alanına dâhil olmak istiyorsa,
- Eğer uygulayacağı politikalarda, beklentilerin belirleyeceği bir çıpa tercih ediyorsa,
- Eğer mali ve parasal disiplini güçlendirecek bir otomatik mekanizma kurmak istiyorsa,
- Eğer dış şoklar karşısında uluslararası bir koruma mekanizmasına sahip olmak istiyorsa,
- Eğer birlik sermaye piyasasında daha eşit ve üst bir konuma gelmek istiyorsa,
- Eğer komşu ülke baskıları karşısında güçlü bir birliğe girmek istiyorsa,
- Eğer birlik içinde enflasyon oranı düzeyinde belirleyici rol almak istiyorsa,
- Eğer senyoraj ödemek istemiyor ve dolara rakip güçlü bir para birimine sahip birliğe üye olmak istiyorsa,
- Eğer siyasi birlik veya bütünleşme için bir katalizör sağlamak istiyorsa,
- Eğer parasal birlik yoluyla bir ekonomik güç birliği içinde olarak uluslararası ekonomik alanda söz sahibi olmak, ticaret politikasını geliştirmek ve dış ticaret hadlerini iyileştirmek istiyorsa,
- Eğer uluslararası para sisteminin yeniden şekillenmesinde rol oynamak istiyorsa, parasal birliğe katılmayı tercih edecektir.

Bunun yanında, bir ülkenin parasal birliğe katılmama sebeplerini şu isteklerine bağlayabiliriz (Mundell, 1997, s. 10-11) :

- Bu ülke parasal birliğin enflasyon oranından farklı bir enflasyon oranında bulunmak istemektedir.
- Bu ülke döviz kuru politikasını, ücretleri artıracak veya düşürecek bir istihdam politikası aracı olarak kullanmayı tercih etmektedir.
- Bu ülke döviz kurunu, komşusunu fakirleştirme politikasıyla istihdam artışı sağlamak için bir enstrüman olarak kullanmak istemektedir.
- Bu ülke büyük bir ülke ise, birlik üyesi küçük ülkenin kendi ülkesinin

ölçek ekonomilerinden faydalanmasını istememekte veya ulusal makroekonomik politikasının çok daha karmaşık ve zor uygulanır olmasından korkmaktadır.

- Bu ülke kamu harcamalarının finansmanında para arzını genişleterek enflasyon vergisini kullanmaktadır.
- Bu ülke büyük bir ülke ise, parasının uluslararası ödeme aracı olarak kullanılması dolayısıyla sağladığı senyoraj gelirini kaybetmek istememektedir.
- Bu ülke milli bağımsızlığının simgesi olan, kendi bağımsız iradesini kullanma gücünü kaybetmek istememektedir.
- Bu ülke bir savaş anında parasal bağımsızlığını elinde tutmak ve enflasyon vergisi hakkını korumak istemektedir.
- Bu ülke birlik içindeki diğer ülkelerin politik istikrarsızlığından etkilenmek istememektedir.
- Bu ülke, birliğin diğer fakir ülkelerinin yardım taleplerini ve birlik bütçesini kullanma arzularını karşılamak istememektedir.
- Bu ülke ortak para sahası anlaşmalarınca şart koşulacak ortak standartlar, işgücü veya vergi düzenlemeleri vb. koşullara uymak istememektedir.

4. Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği

4.1. Avrupa Para Sisteminin Doğuşu

II. Dünya Savaşı sonrasında, savaşta hasar gören ekonomileri yeniden canlandıracak uluslararası finansal bir sisteme şiddetle ihtiyaç duyulmuştur. Dolayısıyla çeşitli ülkeler, 1944 yılında Amerika'nın Bretton Woods (New Hampshire) kasabasında uluslararası bir konferans düzenlemişlerdir. Uluslararası finans ve para ilişkilerinin yeniden yapılandırılması amacıyla toplanan konferans 44 ülkenin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Bu konferansın katılımcıları, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD)'nin temellerini atmışlardır. Ayrıca sabit döviz kuru ile birlikte para birimi olarak Amerikan dolarının kullanıldığı bir sistemin uygulanması konusunda da karar birliğine varmışlardır (Dammach, 2007, s. 4-5). Amaç, ulusal ekonomi politikalarını bozan uluslar arası sıcak para ya da spekülasyon para akımlarını bir ölçüde kontrol etmektir.

Bretton-Woods'da getirilen uluslararası para sistemi, ABD dolarının altına, diğer paraların da ABD dolarına bağlı olduğu bir "altın-kambiyo" (altın-dolar) sistemidir. Bu sistemde ABD doları uluslararası rezervlerin tutulduğu ve döviz kuru istikrarını sağlamak için kullanılan temel para konumunu taşımaktadır. ABD doları, ABD Hükümeti tarafından onsu 35 dolardan altına çevrilebilmekteydi. Bu sistem dış ticaret üzerindeki kur belirsizliğini azaltarak ekonomik istikrara katkıda bulunur. Diğer yandan olası bir ayarlama beklentisi (devalüasyon), yoğun spekülasyonlara yol açabildiğinden ekonomide kriz yaratmaya elverişli bir sistemdir (Özdemir ve Şahinbeyoğlu, 2000, s. 5). Kriz eğilimleri her ülkede her zaman mevcut olduğundan ilk Bretton Woods Sistemi açıklandıktan yirmi yıl sonraya kadar belirli ölçülerde başarılı olmuştur. ABD'nin büyüyen dış açıkları, Doların altına konvertibilitesine olan güveni sarsmış ve neticede, Dolardan altına kaçış, ABD'nin altın rezervleri üzerinde baskı

oluşturmuş, 15 Ağustos 1971 tarihinde Başkan Nixon, Doların altına olan konvertibilitesinin kaldırıldığını ve altın penceresinin kapatıldığını açıklamıştır. Böylelikle 1944 yılında kabul edilen ve 1946 yılından beri uygulanan Bretton Woods sistemi fiilen sona ermiştir (Ata ve Silahşör, 1999, s. 9).

İkinci dünya savaşı sonrasında dağılan altın para sistemine alternatif sistem arayışlarına bir yanıt olarak ortaya çıkan Bretton Woods sisteminin başarısız olması ve 1970'li yıllarda ortaya çıkan petrol şokları, Avrupa Birliği ülkelerini yeni arayışlara itmiş, birlik içinde parasal entegrasyon oluşturma fikri benimsenmeye başlanmıştır.

Bu aşamada parasal birliği gerçekleştirecek kurumsal yapı ve ABD Federal Reserve sistemine benzer bir sistem olarak, finansal uzmanlar komitesi tarafından hazırlanmış ve Lüksemburg maliye bakanı Pierre Werner tarafından yürütülmüş olan, Werner Raporu tasarlanmıştır. Rapor ilerde parasal ve ekonomik birlik için atılacak adımları içeren Maastricht kriterlerinin ilk defa anıldığı çalışmadır. Rapora göre parasal birliğe geçiş on yıl içinde şu üç aşamadan geçirilerek gerçekleştirilecektir; birinci aşamada, üye ülkelerin paraları arasındaki dalgalanma marjları düşürülecek, ikinci aşamada, üye ülkelerin sermaye piyasaları ve bankacılık sistemleri birbirlerine entegre edilerek ülkeler arası sermaye hareketleri önündeki tüm engeller kaldırılacak ve sermayenin serbest dolaşımı sağlanmış olacak, üçüncü aşamada ise ülkeler arasında geri dönüşümecek şekilde sabit döviz kuru sistemine geçilecektir (Yiğit, Yılmaz ve Ergeç, 2008, s. 248). Bu raporda ekonomik ve para birliği tanımlaması en açık şekilde yer almaktadır. Werner Raporu'nun başlıca önerileri şunlardır (Özpençe, 2009, s. 79) :

- Ekonomik ve parasal birlik, 10 yıl içinde (1980'e kadar) aşamalı olarak gerçekleştirilecektir.
- Tek bir topluluk parası oluşturulacaktır. Bu olmazsa, dalgalanma marjları daraltılarak döviz kurları sabitleştirilecek, ulusal paraların tam konvertibilitesi sağlanacaktır.
- Para ve kredi politikasıyla ilgili ulusal yetkilerin devredileceği bir Topluluk Merkez Bankası ve Ortak Rezerv Fonu kurulacaktır.
- Bir Avrupa Parasal İşbirliği Fonu (EPCOM) kurulacaktır.
- Topluluk içi sermaye hareketleri serbestleştirilecektir.

Bretton Woods sabit döviz kuru sistemi, 1971 tarihinde doların altına konvertibilitesinin kaldırılması üzerine sona ermiştir ve yerini dalgalı döviz kuru sistemi almıştır. Dolar bunalımının yol açtığı bu gelişmeler karşısında Topluluk ülkeleri Avrupa Para Yılanı sistemi ile Topluluk içinde döviz kurlarını istikrara kavuşturmayı amaçlamışlardır. Topluluk paraları için uygulamaya konulan bu sistemde, tünel topluluk paralarının belirli bir değişim marjı içinde, üçüncü ülke paralarına karşı bir kur izlemelerini, yılan ise üye ülke paralarının birbirleri arasındaki kurların değişimini ifade etmektedir (Savaş, 1999, s. 12). 10 Nisan 1972 tarihinde imzalanan Bale Antlaşması ile Topluluk üyesi ülkeler kendi ulusal paraları arasındaki dalgalanma marjını \pm %2,25 sınırlanmışlardır (yılan). Ayrıca dolar ile ulusal paralar arasında öngörülen \pm %4,5'lik dalgalanma marjı da sürdürülmek istenmiştir (tünel) (Yiğit, Yılmaz ve Ergeç, 2008, s. 248). Bu sistemde alınan tedbirlerin en önemlisi dalgalanmalara karşılık gerekli müdahalelerin topluluğa üye ülke paralarıyla yapılmasının kabul edilmesidir. Buradaki

amaç müdahale parası olarak ABD dolarının önemini azaltmaktır. Avrupa Para Yılı, Topluluk ülkelerinin 1979 yılında Avrupa Para Sistemine geçmelerine kadar olan dönemde, üye ülkelerin ödemeler bilançosu sorunlarına köklü çözümler getirememiş ve başarılı olamamıştır. Bu uygulama ekonomik yapısında, politika tercihlerinde ve hedeflerinde önemli farklılıklar bulunan üye ülkelerin döviz kurlarını dar bir band içinde belirlemelerinin mümkün olmadığını göstermiştir (Özbay, 1997, s. 5). Neticede, amacı üye ülkelerin ulusal paraları arasındaki kur dalgalanmalarını sınırlamak ve bunu sağlamak için ortak hesap birimi olarak hizmet görmek üzere yapay bir para birimi yaratmak olan ve Almanya ve Fransa'nın girişimiyle başlatılan Avrupa Para Sistemi planı, 01 Ocak 1979'da yürürlüğe girmiştir (Tuncay, 1999, s. 23).

Avrupa Para Sistemi (APS)'nin üç temel mekanizması vardır. Bunlardan biri döviz kuru mekanizması, ikincisi ECU, üçüncüsü de birinci ve ikinci mekanizmanın gerçekleştirilmesine yönelik kredi imkânlarıdır. APS döviz kuru mekanizmasına dâhil ülkelerin paralarının takip edecekleri iki tür parite söz konusudur. Bunlardan biri sepet değer olarak belirlenmiş olan ECU karşısındaki merkezi pariteleri, ikincisi de sisteme dâhil ülkelerin paralarının ikili merkezi pariteleridir. Bu pariteler sabit olmayıp, ortak kararlarla değiştirilebilir. Bir milli para parite etrafında tespit edilen marjlar içinde ancak dalgalanabilir. Eğer dalgalanma alt veya üst sınırı zorlarsa o taktirde parası değer kaybeden ülkenin merkez bankasıyla parası değerlendirilen ülkenin merkez bankası duruma kredilendirme usulüyle müdahale ederler ve belirlenmiş sınırlar içinde dalgalanmayı değil, istikrarı muhafazaya çalışırlar. Aslında APS, Bretton Woods sisteminin marjları daraltılmış bir örneğidir. Hedefleri (para birliği) ve araçları (ECU) itibariyle farklılık göstermektedir (Ertürk, 2002, s. 201).

4.2. Avrupa Birliği'nde Ekonomik ve Parasal Birliğin Genişleme Süreci

Tek pazarın oluşturulması hedefi üye ülkeler arasında Ekonomik ve Parasal Birlik çabasını canlandırmıştır. Para birliği olmadan iç pazarın tam anlamıyla oluşamayacağı ve para birliğinin tek pazarı tamamlayan bir unsur olarak görülmesi de önemli bir etken olmuştur. 1988 yılında Hannover Avrupa Konseyi, Ekonomik ve Parasal Birlik'in oluşumuna ön ayak olacak somut aşamaları önermek üzere Avrupa Komisyonu Başkanı Jacques Delors başkanlığında bir komitenin kurulmasını kararlaştırmıştır (Kar, 2003, s. 198).

Haziran 1988'de toplanan Avrupa Konseyi Jacques Delors'un başkanlığında ve tüm AT merkez bankaları yöneticilerinin katıldığı Ekonomik ve Parasal Birlik Çalışması Heyeti'ni kurmuştur. Oybirliğiyle hazırlanan rapor Nisan 1989'da sunulmuş ve raporda para birliğinin amacı sermaye dolaşımının tamamen liberalleşmesi, para piyasalarının tamamen bütünleşmesi, para birimlerinin ters çevrilemez değiştirilebilirliği, döviz kurlarının gayri kabili rücu sabitlenmesi ve ulusal para birimlerinin ortak bir para birimi ile yer değiştirebilmesi olarak tanımlanmıştır (Avrupa Komisyonu, 2007, s. 5).

Delors Raporu, Ekonomik ve Parasal Birlik'in üç aşamada gerçekleştirileceğini öngörmüştür (Töre, 1995, s. 116-117) :

1. *İlk Aşama*: Bu aşamada üye ülkeler arasında ekonomi ve para politikalarının koordinasyonu güçlendirilecektir. Tüm birlik paraları -Sterlin dâhil- Avrupa Para Sistemi'nin döviz kuru mekanizmasına dâhil edilecektir.

2. *İkinci Aşama:* Bu aşamada AT Kurucu Antlaşması (Roma Antlaşması) ekonomik ve parasal birliği içerecek şekilde genişletilecektir. Bir Avrupa Merkez Bankaları Sistemi kurularak, Birlik düzeyinde para politikasının oluşturulması bu kuruluşa bırakılacak; ulusal merkez bankaları sadece belirlenen politikaların uygulayıcısı olacaklardır. Yine bu aşamada Avrupa Para Sistemi'nin döviz kurları için öngördüğü dalgalanma marjı daha da daraltılacak ve sonunda sıfıra indirilecektir.
3. *Son Aşama:* Bu aşamada AB artık tam bir ekonomik ve parasal birliğe yönelecektir. Çıkarılacak bir "Avrupa Parası" ulusal paraların yerini alacaktır. Avrupa Merkez Bankaları Sistemi (AMBS), artık birlik para politikasında tam ve tek sorumlu kuruluş haline getirilecek; tüm üye ülke dış rezervleri burada toplanacaktır. Avrupa Parası'nın diğer paralar karşısında değerini de piyasaya yapacağı müdahalelerle bu kuruluş belirleyecektir.

Delors Raporu Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'nin yapısını ve fonksiyonlarını tanımlamış, ortak döviz kuru politikaları içerisinde üçüncü paralara karşı döviz piyasasına nasıl müdahale edileceği ve resmi rezervlerin yönetimi konusunda rehberlik yapmıştır. Rapora göre AMBS'nin hedefi siyasi istikrardır. Bu nedenle AMBS, ortak ekonomi politikalarını desteklemekle ve tek para politikasının belirlenmesi ve uygulanmasından sorumlu olacaktır. Rapor içerisinde AMBS'nin sahip olduğu para politikası araçlarından açıkça bahsedilmemiştir. Delors Raporu 26-27 Haziran 1989 Madrid Zirvesi'nde görüşülerek onaylanmıştır (Tonus, 2000, s. 86).

Ekonomik ve Parasal Birlik, 9-10 Aralık 1991 tarihlerinde Hollanda'nın Maastricht şehrinde toplanan AT Zirvesi'nde üzerinde anlaşılan Avrupa Birliği Antlaşması'nın (**Maastricht Antlaşması**) daha sonra Edinburg Zirvesi'nde (11 - 12 Aralık 1992) yeniden ele alınıp düzenlenen metninin, 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe girmesiyle gerçekleşme aşamasına girmiştir (Karluk ve Tonus, 1998, s. 12).

Daha fazla iş imkânı ve büyümeyi sağlayacak ve aksamaların önüne geçecek olan ekonomik ve parasal bir birlik için Üye Ülke ekonomilerinin ortak para birimi uygulamasına başlamadan önce ileri seviyede uyum sağlamış olmaları o dönem için gerekli olmalı. Bu nedenle Antlaşma ile Üye Ülkelerin Euro'ya uyum sağlayabilmesi için ulaşması gereken 'Maastricht Uyum Kriterleri' belirlenmiştir. Maastricht uyum kriterleri Üye bir Ülke'nin ekonomisinin tek para birimine yeterince hazırlanmasını garantiye almak için tasarlanmıştır. Bunlar, ekonomik politika uyumu ve ekonomik şoklarda esneklik gösteren Euro Alanı adaylarına kamu maliyesinin sağlamlığı ve sürdürülebilirliği için ortak bir temel sağlamıştır. Kur kriterleri Üye bir Ülke'nin parasının değer kaybetmesi karşısında ekonomisini kaynak kullanmaksızın yönetebileceğini göstermek için tasarlanmıştır (Avrupa Komisyonu, 2007, s. 6).

EPB'nin gerçekleştirilmesi doğrultusunda, üye ülke ekonomileri arasındaki farklılıkların giderilebilmesini teminen, bazı makro büyüklükler açısından, "Maastricht Kriterleri" olarak adlandırılan yakınlaşma kriterleri şu şekildedir (Dilekli ve Yeşilkaya, 2002, s. 2-3) :

- *Enflasyon:* Toplumda fiyat istikrarı bakımından en iyi performansa sahip üç ülkenin yıllık enflasyon oranları ortalaması ile bir üye ülkenin enflasyon oranı arasındaki fark 1,5 puanı geçmemelidir.

- *Bütçe Açığı:* Üye ülkelerin kamu açıklarının GSYİH'lerine oranı %3'ü geçmemelidir.
- *Ulusal Borç:* Üye devletlerin kamu borçlarının GSYİH'lerine oranı %60'ı geçmemelidir.
- *Faiz:* Üye ülkelerde uygulanan uzun vadeli faiz oranları, 12 aylık dönem itibarıyla, fiyat istikrarı bakımından en iyi performansa sahip 3 ülkenin faiz oranını 2 puandan fazla aşmamalıdır.
- *Döviz Kuru:* Son 2 yıl itibarıyla, bir üye ülkenin para birimi, diğer bir üye ülkenin para birimi karşısında devalüe edilmemiş olmalıdır.

Ekonomik ve parasal birliğe 3 aşamada geçileceğinin öngörüldüğü antlaşmanın birinci aşaması 1 Ocak 1990-31 Aralık 1993 tarihleri arasında tamamlanmıştır. Üye ülkeler arasında ekonomi politikalarında uyum sürecinin başlaması, uyum sürecinde üye ülkeler tarafından sermayenin serbest dolaşımının sağlanması, kamu açıklarının para politikası ile finansmanın engellenmesi, kamu yönetimlerinin finansmanına kamu garantisi verilmesinin engellenmesi gibi çalışmaların yanı sıra, Maastricht uyum çalışmalarının kontrolü için ulusal programların uygulamaya konması ve İstisari bir Para Komitesi kurulması gibi düzenlemelerin yapılması amaçlanmıştır (Tunçsiper ve Yakut, 1998, s. 107).

İkinci aşama 1 Ocak 1994-31 Aralık 1998 tarihleri arasında tamamlanmıştır. Bu aşamada Euro'nun tek para olarak kullanılması sürecine uyum amaçlanmıştır. En önemli kurumsal düzenleme ise Avrupa Para Enstitüsü (APE) 'nin kurulmasıdır. APE'nin Avrupa Merkez Bankası'nın ön kuruluşu olacağı düşünülmüştür. Düşünüldüğü gibi APE 1994 yılında kurulmuştur. Ana hedefi Para Birliği' nin üçüncü aşamasına geçiş için gerekli hazırlıkları yapmak olmuştur. APE'nin ayrıca üye ülkelerin uyguladıkları para politikaları arasındaki koordinasyonu sağlamak ve üye ülkelerin Merkez bankalarına öneride bulunmak gibi çeşitli görevleri bulunmaktadır. İkinci aşamadaki diğer önemli gelişmeler aşağıda sıralanmıştır (Karluk ve Tonus, 1998, s. 18) :

- Kamu sektörünün finansmanını yasaklayan düzenlemeler,
- Finans sektöründe, kamu sektörü kuruluşlarına ayrıcalıklı yer verilmesini sağlayacak düzenlemeler,
- Üye ülkelerin kamu sektörü sorumluluklarının birlik veya bir başka üye ülke tarafından üstlenilmesini engelleyen düzenlemeler,
- Üye ülkelerin aşırı bütçe açıklarından korunması; bu konuda Konsey, üye ülkelerin bütçe performanslarını izleyecek, gerektiğinde düzeltme yoluna gidecektir.
- Üye ülkelerin Merkez Bankalarına yasal olarak bağımsızlık statüsü kazandırmak.

1 Ocak 1999 tarihinde EPB'nin üçüncü aşaması başlamıştır. ECU sepeti 1 Euro = 1 ECU olmak üzere Euro sepetiyle yenilenmiştir. Aynı zamanda, Euro'yu kabul eden Üye Ülkelerin ulusal para birimlerinin çevrim kuralları da geri döndürülemez biçimde

sabitlenmiştir. Üçüncü aşama içinde yapılacak değerlendirme sonucunda her bir üye ülke tek para birliğinin gerekli beş şartını (Maastricht Kriterleri) sağlamış olmaları gerekmektedir. 31 Aralık 1996 tarihinde eğer üye ülkelerin çoğunluğu gerekli şartları yerine getirirse üçüncü aşamaya geçilmesine izin verilecekti, ancak bu gerçekleşmemiştir. Bu sebeple üçüncü aşama 1 Ocak 1999 tarihine ertelenmiştir. Bu süreçte sadece 11 ülke (Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, İspanya, Portekiz, İrlanda, Avusturya ve Finlandiya) geçiş için belirlenmiştir. Diğer dört ülke (İngiltere, Danimarka, İsveç ve Yunanistan) ise katılmamış veya katılamamışlardır (Özpençe, 2009, s. 85-86). Yunanistan 2 Ocak 2001'de Euro Alanı'nın 12. üyesi olabilmektedir. Dolayısıyla Euro, 1 Ocak 1999'dan itibaren 11 ülkenin kaydı parası olarak ve Yunanistan'ın da 2001'de katılabilmesiyle birlikte 1 Ocak 2002'den itibaren 12 ülkenin fiziki parası olarak dolaşıma girmiştir.

Yukarıda saydığımız aşamalar gerçekleşirken, Avrupa'da birliğin gelişimi için zirveler gerçekleştirilip, kararlar alınmaktaydı. 6-17 Aralık 1995 tarihleri arasında toplanan **Madrid Zirvesi**'nde Avrupa Para Enstitüsü'nün 1995 yılında yayınladığı bir rapora dayanarak tek para uygulanması için süreç belirlenmiştir. Madrid Zirvesi'nde 1 Ocak 1999 tarihinde EPB'nin üçüncü aşamasına geçilmesine ve Euro'nun kaydı para olarak kullanılmasına karar verilmiştir. Parasal birliğe katılacak ülkelerin belirlenmesinde 1997 yılı ekonomik performanslarının dikkate alınması kararlaştırılmıştır (İKV, 2000, s. 44).

31 Mayıs 1995 tarihinde, Komisyon tek paraya geçiş süreci ile ilgili olarak "Yeşil Belge"yi kabul etmiştir. Yeşil Belge ile Birlik Antlaşması'nın 109. Maddesinde tek para uygulamasına geçilmesi kararının uygulamaya yönelik açıkları kapatılmıştır. Bu çerçevede Yeşil Belge tek paraya geçiş sürecine ilişkin önlemleri ortaya koymuştur. Özellikle AB içerisindeki tüm ülkelerin öngörülen takvim içerisinde yeterli yakınlaşmayı gerçekleştiremeyeceğini varsayarak EPB'ne katılacak ve katılmayacak ülkeler arasındaki ilişkilerin hangi çerçevede sürdürüleceği tanımlanmıştır. Tek paraya geçiş sürecinde tek pazar ve kur istikrarının önemi belirtilmiştir. Yeşil Belge'de belirlenen üç temel hedef (Tonus, 2000, s. 94) :

- Tek paraya geçiş süreciyle ilgili teknik ve hukuki belirsizliklerin ortadan kaldırılması,
- Geçiş süreci ile ilgili olarak yapılması gereken düzenlemelerde ekonomik birimlerin faaliyete geçmesinin sağlanması,
- Kamuoyunun bilgilendirilmesi ve tek paraya olan desteğin artırılması, olarak belirlenmiştir.

13-14 Aralık 1996 tarihinde **Dublin**'de gerçekleştirilen Zirve'de Avrupa Birliği'nin gelişiminin devamı için önemli kararlar alınmıştır. Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri, Baltık Ülkeleri ve Güney Kıbrıs'ın da davet edildiği toplantıda adalet ve iç işleri konularında geniş ölçüde fikir alışverişinde bulunulmuştur. Ekonomik ve parasal birlik konusunda 01.01.1999 tarihinde kurulacak Avrupa Para Birliği (EMU) hazırlıkları

için Konsey'in kamu otoritelerine ve ekonomi ile ilgili kurumlara yönelik tavsiyelerde bulunulmuş ve aşağıda özetlenen kararlar alınmıştır (DTM, 1999, s. 229) :

- Yeni kur mekanizması kabul görmüş,
- Euro'nun kullanımına yönelik olarak anlaşma taslakları için yasal çerçevede oluşturulmuş,
- EMU kapsamında bütçe disiplini kontrol altına almak için İstikrar ve Büyüme Pakti'nin temel prensipleri kabul edilmiştir.

16-17 Haziran 1997'de gerçekleştirilen **Amsterdam Zirvesi** ile Hükümetlerarası konferansta hazırlanan kurucu antlaşma değişiklikleri onaylanmıştır. Bu antlaşma ile AB'yi 2000'li yıllara ve yeni genişleme dalgalarına hazırlayacak kurumsal yapı değişiklikleri ve karar alma mekanizmalarında gerekli olan değişikliklerin yapılması istenmiş ancak Maasticht Antlaşması kadar etkili bir sonuç elde edilememiştir. Amsterdam Antlaşması'nda AB'nin, üye ülkelerin ortak ilkeleri olan özgürlük, demokrasi, insan haklarına saygı ve hukukun üstünlüğüne dayandığı ifade edilmiştir (Acar, 2006, s. 24). Amsterdam Antlaşması'nın imzalanmasının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenler kısaca; Avrupa Birliği Antlaşması'nda mevcut olan bazı eksikliklerin giderilmesi, Birlik kurumları ve politikalarının yeni sürece uyumlaştırılması ve geniş çaplı acil sorun ve problemlerle başa çıkmak, olarak sıralanabilir (Jones, 2001, s. 72). Avrupa Birliği'nde serbest dolaşım sınır kontrollerinden uzak olarak ancak Schengen Anlaşması'na taraf olan ülkeler arasında uygulanmaktaydı. Amsterdam Anlaşması bütün ülkelerde sınır kontrollerinin kaldırılmasını; özel durumları sebebiyle sadece İngiltere ve İrlanda'nın geçici olarak bu kontrollere devamını onaylamıştır. Amsterdam Anlaşması'nın getirdiği en önemli kurumlardan biri genişleme ile birlikte karar mekanizmalarından çıkacak kararlarla ilgili oy adedidir. Amsterdam Anlaşması salt çoğunluk ve kaliteli çoğunluk alanını oy birliği alanı aleyhine genişletmiştir. Ancak milli çıkarlar söz konusu olduğunda veto hakkı vardır. Komisyon ve Konsey'de tarafların oy hakları yeni bir genişlemeye kadar aynen kalacak, o tarihten sonra genişleme ile birlikte komisyonda ülkeler birer üye ile temsil edileceklerdir ve kaliteli çoğunlukla karar alacaklardır (Ertürk, 1998, s. 222).

12-13 Aralık 1997 tarihleri arasında **Lüksemburg'** ta yapılan AB Zirvesi'nde, AB'nin genişleme süreci ile ekonomik ve parasal birlik konuları ele alınmış, AB Komisyonu'nun Gündem 2000 önerisi değerlendirilmiştir. Zirve'de, AB ülkeleri, aday ülkeler ve diğer Avrupalı ülkeleri her yıl bir araya getirecek Avrupa Konferansı'nın kurulmasına karar verilmiştir. Konferansın ilk toplantısı 12 Mart 1998 tarihinde Londra'da yapılmıştır. Avrupa Konferansı'na katılacak ülkeler barış, güvenlik, iyi komşuluk, dış sınırların ve uluslar arası hukuk ilkelerinin bütünlüğü ve ihlal edilmezliği konularını karşılıklı taahhüt etmiş, toprak anlaşmazlıklarının barışçıl yollarla özellikle La Haye Uluslararası Adalet Divanı yargısı ile çözümlenmesini peşinen kabul etmiş sayılmışlardır (Karlık, 2007, s. 101). Lüksemburg Zirvesi'nde tam üye adayları üç grupta ele alınmıştır (Dura ve Atik, 2007, s. 280) :

- (i) Birinci Grup: Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Slovenya, Güney Kıbrıs
- (ii) İkinci Grup: Slovakya, Romanya, Bulgaristan, Litvanya, Letonya
- (iii) Üçüncü Grup: Türkiye

Lüksemburg Zirvesi'nde alınan kararlara göre, birinci grupta yer alan ülkelerle tam üyelik müzakerelerinin 1998 yılında başlaması öngörülmüştür.

2001'de imzalanan ve 2003'de yürürlüğe giren **Nice Antlaşması** ile genişlemenin gerektirdiği kurumsal değişikliklerin gerçekleştirilmesi yönünde önemli adımlar atılmıştır. Nice Zirvesi'nde bir "Avrupa Temel Haklar Şartı" hazırlanarak AB kurumları tarafından imzalanmış ve üye ülkelere incelenmek üzere sunulmuştur (Acar, 2006, s. 24). Nice Antlaşması da, Amsterdam Antlaşması gibi, Avrupa Birliği Antlaşması ile kurulan çatı yapıyı değiştirmeksizin, Avrupa Topluluklarını kuran antlaşmalara ve Avrupa Birliği Antlaşmasına değişiklikler getirmektedir (Özdemir, 2001, s. 5). Nice Antlaşması ile AB'nin kurumsal yapısında önemli değişiklikler yapılmıştır. Üyelik müzakereleri başlamış ve AB'ye üye olması muhtemel aday ülkelerin kurumsal yapıda nasıl yer alacakları konusu Nice Antlaşması'na ekli Genişleme Hakkında Protokol ile Genişleme Hakkında Bildiri'de yer almıştır. Helsinki Zirvesi'nde katılım müzakerelerinin başlatılması kararlaştırılan altı aday ülkeyle 15 Şubat 2000 tarihinde ayrı ayrı gerçekleştirilen altı Hükümetler arası Bakanlar Konferansı ile katılım müzakereleri başlatılmıştır. Nice Zirvesi'nde AB'nin genişlemesi ile ilgili olarak gerekli hukuki zemin oluşturulmuş, nitelikli çoğunluk oylama sisteminin kapsamı genişletilmiştir. AB'nin genişleme perspektifi içerisinde Türkiye'ye yer verilmemiştir. Buna karşılık Zirve'de net üyelik perspektifi verilen 12 aday ülkenin tam üyelikleri ilgili hukuki zemin yaratılmıştır (Karluk, 2007, s. 115). Nice Antlaşması ile kabul edilen düzenlemeler kısaca şunlardır (Bilici, 2007, s. 46-47) :

- Yeni üye olacak 12 ülke dikkate alınarak, AB Kurumlarının kompozisyonunda ve işleyişinde değişiklik yapılmıştır. Kurumlar 27 üyeli AB'ye göre yeniden şekillendirilmiştir.
- Karar alma süreci ile ilgili olarak oybirliği ilkesinin uygulandığı 29 konuda nitelikli çoğunluk uygulamasına geçilmiştir.
- "Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesi" ismi "Avrupa Birliği Resmi Gazetesi" şeklinde değiştirilmiştir.

12-13 Aralık 2002 tarihleri arasında gerçekleştirilen **Kopenhag Zirvesi**'nde AB 10 aday ülkeyi genişleme sürecine dâhil ederken, Türkiye'yi bu ülkelerin dışında bırakmıştır. Türkiye'ye ise koşullu olarak müzakereleri başlatma sözü verilmiştir (Paksoy, 2003, s. 99). Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirisi'nde tam üyelik görüşmeleri tamamlanan Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Litvanya, Malta, Polonya, Letonya, Slovakya ve Slovenya'nın 1 Mayıs 2004 tarihinde AB'ye katılmaları kesinleşmiştir (Karluk, 2007, s. 123).

4.3. Tek Para - Euro

Tek pazar uygulamasının olumlu sonuçlarının daha ileri düzeye taşınması ancak tek para uygulamasına geçiş ile mümkün olabilecektir. Tek para, "tek pazar" uygulamasının doğal tamamlayıcısı olarak görülmekte ve ekonomik bütünleşmenin ancak bu şekilde istenilen düzeye taşınabileceği düşünülmektedir. Dünya parasal rezervlerinin % 50' sinin ve alışverişlerin % 85' inin yapıldığı güçlü para birimi Dolar'a karşı rekabet de ancak bu şekilde mümkün olabilecektir. Tek paraya dâhil olma, tam üyeliğe paralel bir olay olarak görülmemiştir. Tek paraya geçiş ekonomik birlik oluşturmanın en önemli adımlarından biridir. Tek para kullanımı işlem maliyetini düşürmekte, kur riskini ortadan kaldırmakta, alış veriş hızlandırmakta ve ekonomilerin her anlamda bütünleşmesini kolaylaştırmaktadır. Avrupa Birliği baştan beri ekonomik birleşme öngörse de, Maastricht Antlaşması'na kadar bu hedef açıkça ve güçlü biçimde telaffuz edilmemiştir. Maastricht'te tek para hedefi açıkça telaffuz edilmiş ve bunun için gerekli kriterler belirlenmiş ve uygulamaya koyulmuştur. Tek paranın varlığını başarıyla sürdürebilmesi bu kriterlerin ve belki de daha ileri kriterlerin (özellikle mali kurallar bakımından) istisnasız uygulanabilmesiyle çok yakından ilgilidir.

5. Sonuç

Hedefi, kuruluşundan itibaren siyasal bir birlik, tek devlet olan Avrupa Birliği, bu sürecin zorluğundan ötürü öncelikli olarak Ekonomik ve Parasal Birliği gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. Girişimlerin başladığı ilk günlerden günümüze kadar dünya ekonomisinde yaşanan bunalımlar veya ülkelerin kendi ekonomileri üzerine yaptığı değerlendirmeler, çıkar çatışmalarının yol açtığı aksaklıklar dolayısıyla bu amaç 1993'de yürürlüğe giren Avrupa Birliği (Maastricht) Anlaşmasına kadar gerçekleşmemiştir. Bununla beraber, ortaya konan dirençli irade ile günümüzde tek devletin simgesi olan tek para (Euro) çıkarılmaya ve tek merkez bankası kurulmaya kadar önemli mesafeler kat edilmiştir. 2002 yılında 12 üye devletin (Belçika, Almanya, Yunanistan, İspanya, Fransa, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Avusturya, Portekiz, Finlandiya) ulusal paralarından vazgeçerek, birliğin tek parası olan Euro'yu kabul edip, kullanmaya başlamaları önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bundan sonra siyasal olguların daha da ön plana çıkacağı AB entegrasyonunda, tam bütünleşmeye doğru ilerleyen süreçte AB Anayasası çıkarılması ve siyasal alanda egemenliklerin devri gibi konularda gelişmeler beklenmektedir. Bu süreçte tek paranın varlığını başarıyla sürdürebilmesi giriş kriterlerin ve belki de daha ileri kriterlerin (özellikle mali kurallar bakımından) istisnasız uygulanabilmesiyle çok yakından ilgili olacaktır.

KAYNAKÇA

- Acar, M. (2006). *Avrupa Birliği ve Türkiye Bir Ekonomik ve Siyasal Analiz*. Orion Yayınevi, Ankara, Kasım.
- Aktan, O. H. (1983). *Para birlikleri Kuramı ve Avrupa Para Sistemi*. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Ata, D. ve Silahşör, H. S. (1999). *Parasal Birlik Avrupa Para Birliği ve Türkiye*. Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Mayıs, Ankara.
- Avrupa Komisyonu, (2007). *Tek Avrupa İçin Tek Para Birimi- Euro'ya Giden Yol*. KC-77-07-033-TR-C, Belgium.
- Bilici, N. (2006). AB'de Ekonomik Bütünleşme ve Türkiye'nin Entegrasyonu. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 5, No:2, ss.39-45.
- Bilici, N. (2007). *Avrupa Birliği-Türkiye ilişkileri (Temel bilgiler, İktisadi-mali konular)*, Seçkin Yayıncılık, 3. Baskı, Ankara.
- Dammasch, S. (2007). The System of Bretton Woods a Lesson From History. The Hidden Mysteries, <http://www.hiddenmysteries.org/money/policy/b-woods.pdf>.
- Dilekli, S., & Yeşilkaya, K. (2002). *Maastricht kriterleri*. Devlet Planlama Teşkilatı, Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü.
- Dura, C., & Atik, H. (2007). *Avrupa Birliği, Gümrük Birliği ve Türkiye*. Nobel Yayın Dağıtım, 3. Baskı, Mart.
- Ertürk, E. (1993). *Ekonomik Entegrasyon Teorisi ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu Entegrasyonlar*. Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Ertürk, E. (1998). *İktisadi Birleşmeler Teorisi*. Alfa Yayınları, İstanbul.
- Ertürk, E. (2002). *Uluslararası İktisadi Birleşmeler Teori ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu İktisadi Birleşme Hareketleri (GATT-1947, GATT-1994, WTO, AB, ECO, KEIB, ICO)*. Vipaş Yayınları, Bursa.
- http://europa.eu/about-eu/eu-history/2000-2009/2001/index_en.htm
- http://people.ku.edu/~eryilmaz/Euro_Sunu.pdf
- İktisadi Kalkınma Vakfı, (2000). *Avrupa Birliği'nde Ekonomi ve Parasal Birlik ve Türkiye*. İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, No:163, İstanbul, Ekim.

- Jones, R. A. (2001). *The politics and economics of the European union*. Second Edition an Introductory Text, Published by Edward Elgar Publishing Limited, UK.
- Kar, M. (2003). Avrupa Para Birliği ve Ortak Para Politikası. İçinde: Editörler: Muhsin Kar ve Harun Arıkan, *Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye- Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Politikaların Uyumlaştırılması*, Beta Basım A.Ş., İstanbul, Ekim.
- Karluk, R. (2007). *Avrupa Birliği ve Türkiye*. Beta Basım A.Ş., 9. Baskı, İstanbul.
- Karluk, R., & Tonus, Ö. (1998). Avrupa Para Birliği, Euro ve geleceği. *Anadolu Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: XIV, Sayı:1-2, s.261-293, Eskişehir.
- Mundell, R. A. (1961). A Theory of Optimum Currency Areas. *The American Economic Review*, 51. (4). 657-665.
- Mundell, R. A. (1997). Optimum Currency Areas". Extended Version of a Luceon Speech presented at the A Conference On Optimum Currency Areas, @Tel-Aviv University, December 5. (ErişimTarihi:20.03.2011). <http://www.columbia.edu/~ram15/eOCATAviv4.html>
- Özbay, P. (1992). *Avrupa Para Birliği ve Euro*. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Araştırma Genel Müdürlüğü, Tartışma Tebliği No: 9702.
- Özdemir, K. A., & Şahinbeyoğlu, G. (2000). *Alternatif Döviz Kuru Sistemleri*. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Araştırma Genel Müdürlüğü, Tartışma Tebliği, Eylül.
- Özdemir, K., & Öksüzler, O. (2007). Amerika Kıtasındaki Ekonomik Entegrasyonlar: Analiz ve Değerlendirme. İçinde; Editörler: Osman Küçükahmetoğlu, Şevket Tüylüoğlu, Hamza Çeştepe, *Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım*, Ekin yayınları, Bursa, ss.365-383.
- Özpençe, Ö. (2009). *Avrupa Parasal Birliği'nde Maliye Politikası Koordinasyonu ve Türkiye Analizi*. T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, Yayın No: 2009/391, Ankara.
- Paksoy, M. (2003). Avrupa birliği- Türkiye ilişkilerinin gelişimi. İçinde; Editörler: Muhsin Kar ve Harun Arıkan, *Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye, Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Politikaların Uyumlaştırılması*, Beta Basım A.Ş.
- Savaş, V. F. (1999). *Çağımızın deneyi Euro*. Siyasal Kitapevi, İstanbul.

- Tonus, Ö. (2000). *Avrupa Birliği'nde Parasal Birlik ve Birlik Üyesi Ülkeler ile Türkiye Arasında Reel Döviz Kurlarının Analizi*. Yayınlanmış Doktora Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Töre, N. (1995). Avrupa Birliği'nde Parasal Entegrasyon: Avrupa Para Sistemi ve Ekonomik ve Parasal Birlik. *İçinde Avrupa Birliği El Kitabı, Avrupa Birliği ve Türkiye- Avrupa Birliği İlişkileri Semineri, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası*, Ankara ss.109-124.
- Töre, N.(2000). *Euro el kitabı*. TCMB Yayınları,
<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/eurokitap/nahittore.xls>
(Erişim Tarihi: 16.02.2011).
- Tuncay, A. C. (1999). 21. Yüzyılın Eşiğindeki Dev Oluşum: Euro ve Muhtemel Etkileri. *Çimento İşveren Dergisi*, 1, (13), 22-27.
- Tunçsiper, B., & Yakut, Ş. (1998). Avrupa Birliği'nin Ekonomik Parasal Birlik Hedefi ve Türkiye'nin uyumu. *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1998; 1: 100-119.
- T.C. Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, (1999). *Avrupa Birliği ve Türkiye*. 4. Baskı, Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, Ankara, Ekim.
- Yiğit, M., Yılmaz A., & Ergeç, E. H. (2008). Avrupa Para Sistemi. İçinde; Editör: Ümit Güner, *Ekonominin AB'si*, 241-274.